

نهضت مشروطه

مظفرالدین شاه

در دوران حکومت مظفرالدین شاه، رویدادی بزرگ در ایران رخ داد که به دنبال آن، نظام پادشاهی استبدادی، جای خود را به پادشاهی مشروطه داد که در آن، اختیارات شاه بر اساس قانون محدود می شد و نهادهایی مانند مجلس شورا و هیئت وزیران می توانست در اداره کشور دخالت کند.

اوضاع ایران و جهان در آستانه نهضت مشروطه

در آستانه نهضت مشروطه اوضاع ایران چگونه بود؟
از میانه دوران سلطنت ناصرالدین شاه، با افزایش نفوذ و دحالت انگلستان و روسیه در ایران، اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران رو به افول نهاد. این روند، در دوران پادشاهی مظفرالدین شاه، به سبب ضعف و ناتوانی او، فزونی یافت.

در مقابل، مردم ایران که طعم تلح استعمار را چشیده بودند و می دانستند که حکومت استبدادی کشورشان نیز قادر به مبارزه با استعمارگران نیست، با تکیه بر آموزه های دین رهبری مردم ایران در تحولات مشروطه بر عهده چه گروهی بود؟

اسلام و مذهب شیعه، به تدریج به تکابوی اصلاح اوضاع کشور برآمدند. رهبری مردم در این تحولات را بیشتر علماء بر عهده داشتند. کشورهای استعمارگر اروپایی که از چهار قرن قبل، غارتگری و چپاول گسترده خود را در قاره های آسیا، آمریکا و آفریقا آغاز کرده بودند، پس از «انقلاب صنعتی» تلاش می کردند تا تمامی جهان را در چنگ خود بکیرند و آن منافع اقتصادی آنها بهره مند شوند. یکی از برنامه های آنها، تضعیف حکومت های مستقل در سراسر جهان و در نهایت تبدیل آن کشورها به مستعمرات کشورهای قدرتمند چون انگلستان بود. آنها همچنین با ایجاد فرقه های جدید و دامن زدن به اختلافات مذهبی و اجتماعی، سعی کردند تا نیروی مقاومت مردمی را در این کشورها تضعیف کنند. این در حالی بود که علماء برای اصلاح امور ایران و تقویت بنیان های کشور، در حال تلاش جدی بودند.

از اواسط دوران قاجار، برخی شروع به تمجید از ویژگی های تمدن غربی و حکومت های مشروطه کردند و در مقابل، اوضاع نابسامان کشور را بیان می کردند. بعضی از روشنفکران این دوران، پذیرش بی جون و چرای اندیشه های غربی و خودباختگی در برابر غرب را ترویج می کردند و نهضت اصلاح طلبی مردم ایران را که بر اساس عدالت خواهی و نفی استعمار بود، با عقاید و اندیشه های غربی، در می آمیختند.

صحنه ای از مراسم عزاداری ماه محرم در دوره قاجار

۱- کاربرگه شماره (۱۰) را انجام دهد.
برعهده دانش آموز

نهضت مشروطه چگونه رخ داد؟

موقوفیت نهضت تباکو و قتل ناصرالدین شاه در بی آن، انگیزه مردم برای مبارزه با استبداد و سلطه خارجی را بیشتر کرده بود. مظفرالدین شاه نیز، شاهی نالایق بود که توانایی سامان دادن به کشور را نداشت و ماجرای هزینه های سنگین سفرهای او به خارج کشور در عین وضعیت بد اقتصادی مردم، موجب ناراحتی های فراوانی شده بود. چنین اوضاعی در کنار برخی توهین ها به مقدسات دینی مردم از سوی برخی کارگزاران کشورهای استعمارگر در ایران، سبب به وجود آمدن اعتراضات مردمی به رهبری علمای تهران و در رأس آنها، رهبران **اصلی نهضت مشروطه چه کسانی بودند؟** آیت الله بهبهانی و آیت الله سید محمد طباطبائی بود.

یکی از عواملی که جریان مشروطه را سرعت بخشید چه بود؟ یکی دیگر از عواملی که جریان مشروطه را سرعت بخشید، ماجرای فلک شدن برخی از تجار را توضیح دهد. ماجرای فلک شدن از تجار را توضیح دهد. برخی کالاهای اساسی مانند نان و قند بالا رفت. برخی از مردم به همراه تعدادی از تاجران قند به این گرانی اعتراض کردند. حاکم تهران به جای آنکه به شکایت آنان رسیدگی کند، به آنها توهین کرد و تاجران را فلک کرد. در نتیجه اعتراضات ادامه یافت و عده ای از علماء در ماجرا اعتراض به فلک شدن تجار در گجانحضرن کردند؟ از جمله خواسته های معترضین در حرم حضرت عبد العظیم چه بود؟ با تحصن (بست نشینی^{*}) در حرم حضرت عبد العظیم از مردم حمایت کردند. از جمله خواسته های حاضرین در این تحصن یکناهه که آیت الله بهبهانی و آیت الله سید محمد طباطبائی در رأس آنها قرار داشتند، تشکیل عدالت خانه در تمام شهرها و عمل به قانون اسلامی به شکل دقیق بود که با قول همکاری شاه، این تحصن، به اتمام رسید. اما پس از چندی، مظفرالدین شاه به تعهدات خود عمل نکرد.

مهاجرت علماء، تحصن در سفارت و صدور فرمان مشروطه

در بی تشکیل نشدن عدالت خانه و شدید شدن اعتراضات، شهر حالت نیمه تعطیل به خود گرفت و آیت الله طباطبائی و بهبهانی که پیشرفت کار را بدون همراهی آیت الله شیخ فضل الله ناممکن می دیدند، از او خواستند تا به جمع معترضان پیوندند. شیخ فضل الله نوری که بزرگ ترین عالم تهران بود، با آنان همراه شد و در بی او، اکثر روحانیون تهران به معترضان ملحق شدند. در نهایت، جمعی چند هزار مهاجرت علماء و مردم به قم را توضیح دهد. نفره، برای به دست اوردن مطالبات خود، راهی قم شدند و با ارسال نامه به عالمان دیگر شهرها و مراجع در عراق، بسیاری از ایشان را با خود همراه کردند.

آیت الله بهبهانی

آیت الله طباطبائی

با خروج علماء از تهران، در شهر شایعه شد که دولت قرار است تجار و کسبه ای را که جزء معترضان هستند، تحت فشار قرار دهد. از این رو، جمعی از آنها به تحریک برخی وابستگان انگلستان، به سفارت این کشور پناه برندند. به تدریج،

پذیرایی سفارت انگلیس از بست نشینان

گروهی از معتضدان که در سفارت انگلستان بست نشسته بودند.

جمعیت تحصّن کنندگان در سفارت افزایش یافت و به هزاران نفر تاجر، کاسب، طبله و عموم مردم رسید.

اعضای سفارت از این فرصت استفاده کردند و با پذیرایی از مردم، به تأثیرگذاری بر خواسته‌های آنان پرداختند و پیشتر مردم نیز، از سیاست پیحيدة استعماری انگلیس سیاری از مردم در سفارت انگلستان برای اولین بار با چه واژه‌ای آشنا شدند. سیاری از مردم برای اولین بار شدند در سفارت با واژه «مشروطه» آشنا شدند و انگلیسی‌ها و غربگران این الفا کردند که باید همچون انگلستان، مشروطه و مجلس شورا بخواهند.

شورش هم‌زمان مردم در برخی دیگر از ولایت‌ها و تعطیلی بازارها و مساجد در صدور فرمان مشروطه به دستور چه کسی و در چه تاریخی انجام شد؟ تهران، در نهایت موجب صدور فرمان تشکیل مجلس شورا از سوی مظفرالدین شاه در مرداد ماه سال ۱۲۵۸ شد. پس از آن، عده‌ای از سیاستمداران مشروطه‌خواه، به سرعت قانون اساسی را تدوین کردند.

○ فعالیت

۲- چه جریان‌هایی با چه تفاوت‌هایی در نهضت مشروطه نقش مؤثری داشتند؟

مجاهدان روحانی و آزادی خواه به رهبری عالمان دینی، آیت‌الله بمعبه‌انی و آیت‌الله طباطبائی که با فتو و آگاه سازی مردم، جنبش مشروطه را پیش بردن، مجاهدان مشروطه‌خواه در تبریز به رهبری ستارخان و باقرخان، و قشرهای مختلفی مانند تجار، پیشه وران و کارگران نیز نقش مؤثری داشتند

مسئل و حوادث پس از مشروطه را نام ببرید.

حکومت مشروطه از همان ابتدا پیروزی، با مسائل و مشکلات مختلف داخلی و خارجی رو به رو شد که باعث شد هدف‌های اصلی

جنوبش مشروطه‌خواهی، به شکل کامل محقق نگردد. برخی از این حوادث عبارت بود از:

(الف) تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف‌ها: تنظیم شتابان قانون اساسی توسط نمایندگان موجب

محمدعلی شاه

بروز کاستی‌هایی در آن شد. این کاستی‌ها، آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری و جمعی زیادی از علماء تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف‌ها را توضیح دهد. و دلسوزان را واداشت تا خواستار افروزنده برخی متمم‌ها به قانون اساسی شوتد. باتلاش‌ها و مجاهدت‌های جدی آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری، بخش‌هایی در متمم قانون اساسی تصویب شد که بنابر آن، باید چند نفر از مجتهدان و فقیهان اسلام که با شرایط و زمان خود آشنا بودند، در مجلس شورا شرکت می‌کردند تا قانون‌های مصوب، مخالف قواعد اسلامی نباشد.

(ب) تعطیلی مجلس: مظفرالدین شاه مدت کوتاهی پس از صدور فرمان مشروطه در گذشت. محمدعلی شاه، جانشین او، پادشاهی مستبد بود. او با پشتیبانی دولت روسیه و حمایت طرفداران حکومت استبدادی، تصمیم گرفت حکومت نوبای مشروطه را نابود سازد. پس از چند ماه اختلاف و درگیری موافقان و مخالفان مشروطه و حوادثی مانند قتل صدراعظم شاه و سوءقصد به جان شاه، به دستور محمدعلی شاه، مجلس به توب بسته شد و منحل گردید. با تعطیلی مجلس، گروهی از مشروطه‌خواهان به اروپا رفتند. اما مردم و علماء در داخل

مقاومت اصلی برای تحقق مشروطه در کجا بود؟

کشور به مقاومت پرداختند. مقاومت اصلی از سوی تبریز و به سردمداری ستارخان و باقرخان و با حمایت مراجع نجف شکل گرفت.
فاتحان تهران چه اقدامی داشتند؟
در این زمان، طرفداران مشروطه در گیلان و اصفهان، در بی‌انتشار خبر مقاومت مردم تبریز، راهی تهران شدند و آن را تصرف کردند.
پس از فتح تهران و تشکیل مجلسی فوق العاده، شاه برکنار شد و پسر نوجوانش، احمد شاه، جانشین او شد.

ستارخان و باقرخان در میان گروهی از مجاهدان مشروطه خواه

پ) شهادت شیخ فضل الله نوری : با پیروزی دوباره مشروطه خواهان، انتظار می‌رفت
که دشمنان واقعی نهضت، مجازات شوند. اما آنها رها شده و محمدعلی شاه نیز بدون محاکمه به خارج
در اولین روزهای پیروزی مشروطه چه کسی اعدام شد؟
کشور منتقل شد. همچنین، در اولین روزها، جمعی از علماء دستکشید و شیخ فضل الله نوری نیز
پس از یک محاکمه نمایشی، به شکلی دردآور اعدام شد.
بکی از نشانه های انحراف از مسیر مشروطه چه بود؟
شهادت مظلوم مانه بزرگ‌ترین عالم تهران در جریان نهضت مشروطه که قبل از آن در نهضت
تبکو نیز نقش مؤثری داشت، نشانه‌ای از انحراف در مسیر مشروطه بود که از مدت‌ها قبل، شروع
شده بود شیخ فضل الله نوری یا مشروطه منطق بارزش‌های غربی مخالف بود و طرفدار
مشروطه شرعی بر پایه ارزش‌های اسلامی بود.

سفرات روسیه که دارای متفاعع متضادی با
انگلستان در جریان مشروطیت بود، به شیخ
فضل الله پیشنهاد کمک و پناهنده شدن به
به سفارت روسیه را داد، اما او نپذیرفت و
گفت: «من راضی هستم صدمتر به زنده شوم
و کشته شوم، اما پناهندۀ بیگانگان نشوم و
بر خلاف امر خداوند، رفتاری نکرده باشم».

۳- فعالیت

۳- چه حوادث مهمی در فاصله فرمان مشروطیت تا آغاز جنگ جهانی
الف) تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف ها

اول رخ داد؟

(ب) تعطیلی مجلس

(پ) شهادت شیخ فضل الله نوری

(ت) افزایش دخالت های خارجی

(ث) وقوع جنگ جهانی اول

استبداد محمدعلی شاه و وابستگی او به روسیه

اختلاف بین رهبران مشروطه

انحراف از مسیر اسلام به عقیده شیخ فضل الله نوری

فعالیت

۴- مهمترین موانع و مشکلات داخلی نظام مشروطه را توضیح دهد.

افزایش دخالت های خارجی در زمان انقلاب مشروطه را توضیح دهد.

ت) **افزایش دخالت های خارجی**: هم زمان با وقوع انقلاب مشروطت در ایران، آلمان و متحده ایشان، یعنی ایتالیا، اتریش و مجارستان، به یک قدرت بزرگ اروپایی تبدیل شده و در صدد دست اندازی بر مستعمرات دیگر کشورها بودند. انگلستان و روسیه برای مقابله با قدرت روزافزون آلمان و متحده ایشان، تصمیم گرفتند به جای رقابت، با یکدیگر همکاری کنند. به همین دلیل، این دو کشور طی قرارداد ۱۹۰۷ ایران را میان خود تقسیم کردند. پس از آن، روسیه با خیالی آسوده در امور داخلی ایران مداخله می کرد و اجازه نمی داد که دولت و مجلس اوضاع اشتفته کشور را سروسامان دهند. علاوه بر این، نفوذ های روسیه وارد خاک ایران شدند. آنها در تبریز تعدادی از مشروطخواهان را کشتن و در مشهد نیز حرم امام رضا علیهم السلام را به گلو له بستند.

نقشه تقسیم ایران در قرارداد ۱۹۰۷

ایران را به سه منطقه تقسیم کرده است.

منطقه شمالی تحت نفوذ روسیه-۱

منطقه جنوب تحت نفوذ انگلستان-۲

منطقه بی طرف که شامل کویرها و بیابان های بی آب و علف بود متعلق به یاران شناخته شد-۳.

فعالیت

۵- پس از مطالعه متن، به نقشه دقت کنید و بگویید : (الف) روسیه و انگلستان در قرارداد ۱۹۰۷ تقریباً کدام نواحی ایران را تحت نفوذ خود گرفتند؟

(ب) هدف انگلستان و روسیه از امضای قرارداد ۱۹۰۷ چه بود؟ (پ) قرارداد ۱۹۰۷ چه نتایجی برای ایران داشت؟

انگلستان و روسیه برای مقابله با قدرت روزافزون آلمان و متحده ایشان، تصمیم

جلوگیری از حضور کشور های تازه قدرتمند شده اروپا مانند

گرفتند به جای رقابت، با یکدیگر همکاری کنند.

آلمان و ایتالیا و ...

۸۸

وقوع جنگ جهانی اول را توضیح دهید.

ظامیان اشغالگر انگلیسی مستقر در ایران در دوران جنگ جهانی اول

تمدیس رئیسعلی دلواری در بندر دلوار (استان بوشهر)

مردم ایران برای پیامدهای سفولیستی در ایجاد آن نداشتند، بهای سنگینی

با ورود نیروهای انگلیسی به جنوب و نیروهای عثمانی به غرب و نیروهای روسیه به شمال ایرانی در این زمان،

دخالت انگلیس در بازار ایران و ایجاد مانع برای تأمین آذوقه مردمیاز مردم و

دولت مرکزی تضعیف شد و تسلط خود را بر امور کشور از دست داد.

ث) وقوع جنگ جهانی اول:

در سال ۱۹۱۴م/۱۲۹۳ش آغاز شد. در یک سوی این جنگ، کشورهایی قرار داشتند که به متحدهای معروف بودند و در سوی دیگر آن، کشورهایی که به متفقین مشهور شدند؛ جنگ جهانی اول پس از چهار سال با پیروزی متفقین به پایان رسید. بر اثر این جنگ، میلیون‌ها نفر کشته، زخمی و آواره شدند و خسارت‌ها و ویرانی‌های زیادی به بار آمد.

در جنگ جهانی اول متحدهای و متفقین چه کشورهای بودند؟

متحدهای آلمان، ایتالیا، اتریش، مجارستان، عثمانی

متفقین انگلستان، روسیه، فرانسه، در اوخر جنگ (آمریکا)

دولت ایران در جنگ جهانی اول چه موضعی داشت؟

دولت ایران در ابتدای جنگ جهانی اول بی‌طرفی کامل خود را اعلام کرد اما انگلستان، روسیه و عثمانی این بی‌طرفی را نادیده

گرفتند و نیروهای خود را وارد ایران کردند. پس از آن، برخی مناطق

ایران صحنه نبرد نیروهای روسیه و انگلستان با قوای عثمانی شد.

مقاومت مردم جنوب ایران علیه اشغالگران در جنگ جهانی اول توضیح دهید؟

در برخی از نواحی ایران مانند بوشهر، فارس و حوزستان، نیروهای مردمی از جمله عشایر غیور به مقابله با قوای اشغالگر

انگلیسی برخاستند. از جمله دلیر مردان تنگستانی به فرماندهی

رئیسعلی دلواری با اشار جان خوش ضریب سنگینی به اشغالگران

وارد آوردند.

جنگ جهانی اول چه نتایج و پیامدهای برای ایران داشت؟

جنگ جهانی اول موجب بی‌نایی و آشفتگی بیشتر اوضاع ایران شد. به دلیل حضور نیروهای اشغالگر و درگیری‌های نظامی،

دولت مرکزی به نهایت ضعف رسید و تسلط خود را بر امور کشور از

دست داد. نافرمانی و سریچی از فرمان دولت مرکزی گسترش یافت

و امنیت و آسایش مردم از بین رفت. در آن سال‌ها، ایرانیان دچار

مصیبت‌های بزرگی مانند قحطی، فقر، گرسنگی و شیوع بیماری‌های

واگیردار شدند و چند میلیون نفر جان خود را از دست دادند.

با ورود نیروهای انگلیسی به جنوب و نیروهای عثمانی به غرب و نیروهای روسیه به شمال ایرانی در این زمان،

دولت مرکزی تضعیف شد و تسلط خود را بر امور کشور از دست داد.

و در جنوب مردم محلی با متجاوزان انگلیسی درگیر شدند

فعالیت

۶- آثار و پیامدهای سیاسی و اجتماعی جنگ جهانی اول در ایران را از متن درس استخراج و فهرست کنید.

پیامدهای اجتماعی:

۸۹

ایرانیان دچار مصیبت‌های بزرگی مانند قحطی، فقر، گرسنگی و شیوع بیماری‌های واگیردار شدند و افراد زیادی جان خود را از دست دادند.